

Amsterdam, 24 april 2018

Betreft: feedback op visiestuk ontwikkelteam Burgerschap

Geachte leden van het ontwikkelteam Burgerschap,

Hierbij bieden wij u onze schriftelijke feedback op het visiestuk van het ontwikkelteam Burgerschap aan namens het Platform mensenrechteneducatie (PMRE). Wij stellen deze kans om mee te denken over het nieuwe curriculum zeer op prijs, en hebben onze bijeenkomst op 12 april jl. als waardevol ervaren.

Hieronder zetten wij uiteen welke delen van het visiestuk wij kunnen onderschrijven en waarom. Vervolgens vragen wij uw aandacht voor een aantal punten en begrippen waar wij meer duidelijkheid over zouden willen.

Naast deze schriftelijke inbreng, zouden we graag wederom tijdens een persoonlijk gesprek met het team van gedachten wisselen over de visie Burgerschap en de volgende stappen in het proces die zullen worden gezet. Het liefst zouden we dit gesprek combineren met een uitnodiging aan het team Mens&Maatschappij, omdat er volgens ons veel aanknopingspunten zijn tussen de twee leergebieden.

[contactgegevens worden niet gepubliceerd]

Hoogachtend,

Namens het Platform Mensenrechteneducatie,

[contactgegevens worden niet gepubliceerd]

REFLECTIE OP **TUSSENPRODUCTEN.**

Probeer uw antwoord zo beknopt mogelijk te verwoorden en te voorzien van argumentatie. (max 200 woorden)

In hoeverre maakt de visie voldoende duidelijk wat de relevant is van burgerschap in het onderwijs

Positief is het PMRE over:

Het feit dat mensenrechten onderdeel uitmaken van de voorlopige visie op burgerschap, en dat expliciet benadrukt wordt dat in de school democratische waarden en rechten zoals opgenomen in de grondwet, de UVRM en het IVRK uitgangspunt zijn voor al het handelen. Het is hoog tijd dat Nederland werk gaat maken van haar verdragsverplichtingen, en in dit visiestuk ziet het PMRE daar een goed begin in.

Het uitgangspunt dat leerlingen deel uitmaken van onze samenleving, en burgers van nu zijn, met gedrag en ontwikkelingen die passen bij hun leeftijd en ontwikkelingsniveau. Over de precieze bewoordingen kun je twisten ('burger' en 'leeftijd' bijvoorbeeld). Dat leerlingen gezien worden als mensen die reeds participeren in de samenleving, en dat niet 'later' zullen gaan doen, wordt als een positief uitgangspunt gezien door het PMRE.

Wat beter uitgewerkt kan worden of nog niet helemaal duidelijk is:

1. Het doel van burgerschap.

Er staat dat burgerschapsonderwijs gericht is op kennis, respect en vaardigheden van de Nederlandse democratische rechtsstaat, zodat 'ze als individuele burgers en samen gestalte kunnen geven aan de democratie van nu en morgen'. Een democratische rechtsstaat (en niet alleen 'een democratie') moet verwezenlijkt, gerespecteerd en beschermd worden. 'Gestalte geven' is onduidelijk. Het zou goed zijn om het doel van burgerschap duidelijk te formuleren: wat is het bestaansrecht van burgerschapsonderwijs? (Zie ook onze suggesties hieronder)

2. De relatie tussen burgerschap en mensenrechteneducatie wordt niet voldoende uitgelegd.

Mensenrechten en burgerschap horen bij elkaar

Wat iedereen deelt, altijd en overal, is het gegeven dat wij mensen zijn en mensenrechten hebben. Mensenrechten gaan over universele en fundamentele rechten (en plichten) en vrijheden in ieder aspect van iemands leven. Daarom zijn mensenrechten het fundament. Burgerschap kan daar vervolgens verder op 'gebouwd' en uitgewerkt worden. Mensenrechten bieden het normatief kader waarbinnen mensen de ruimte bieden voor de invulling van hun (actieve) burgerschap. Mensen kunnen ook hun eigen invulling geven aan burgerschap, en die ruimte is er dankzij de mensenrechten. Juist daar moet er ruimte gecreëerd worden, waarbinnen het kan 'schuren'. Vanuit dit uitgangspunt valt de zinsnede: 'de school die leerlingen wijst op (mogelijke) verschillen tussen algemeen geldende normen en individuele opvattingen' op. Want wat zijn dan die 'mogelijke verschillen'? De algemeen geldende norm is dat iedereen recht heeft op vrijheid van meningsuiting. De grenzen van meningen (haatzaaien, oproepen tot geweld) worden door de rechter bepaald. Niet door een docent of een school. De indruk wordt gewekt dat 'de scholen' graag zien dat er niet al te veel verschillende, afwijkende of wellicht radicale meningen zijn. Rolt er na 8 jaar basisschool en nog wat jaren voortgezet onderwijs een 'echte Nederlandse burger' uit? Die zich identificeert met 'de Nederlandse samenleving'? Bij een pluralistische samenleving, horen pluralistische meningen. Kortom, mensenrechten en burgerschap gaan hand in hand en vullen elkaar aan. Beiden kunnen niet zonder elkaar.

Als we willen dat iedereen, altijd en overal kan gebruikmaken van zijn/haar mensenrechten, is dat een veelomvatterder en verregaander doel dan alleen het 'onderhouden van onze democratische rechtsstaat'. Immers, mensenrechten omvatten elk aspect van ieders leven, zoals recht op

gezondheidszorg, privacy en veiligheid, zaken als seksuele diversiteit en migratie achtergrond. Pas als je (de werking van de) mensenrechten en plichten begrijpt, kun je voor jouw rechten opkomen, en die van anderen.

3. De schoolbrede aanpak van mensenrechten en burgerschap.

Schoolbrede implementatie van burgerschap en mensenrechteneducatie gaat over schoolbeleid, schoolcurriculum, schoolgebouw en schoolomgeving en relaties binnen school. In deze visie is niet duidelijk wie nu 'de eigenaar' is van burgerschap. Als je kijkt naar de schoolbrede aanpak, waarin o.a. de schoolleiding de verantwoordelijkheid heeft om mensenrechteneducatie uit te werken in haar schoolbeleid en de schoolleiding en de docenten de verantwoording hebben om in het schoolcurriculum mensenrechteneducatie (in een leerlijn) uit te werken.

Uit het Finse voorbeeld blijkt dat scholen die burgerschap en mensenrechten goed hebben afgebakend en duidelijk hebben uitgewerkt, aanzienlijk betere resultaten boeken dan bijvoorbeeld de Nederlandse leerlingen. De paragraaf over de 'samenhang van het leergebied' moet meer duidelijkheid bieden: gevaar is dat het overal bij hoort, niemand zich verantwoordelijk voelt en het dus niets wordt. Nu staat er '...zonder dat er sprake is van een herkenbare en kwantificeerbare plek in het curriculum', en deze zin leidt bij het PMRE tot zorgen over de plek en borging van burgerschap.

Tot welke hoogte is burgerschap als leergebied in de visie voldoende afgebakend?

Seksuele diversiteit is een mensenrechtenthema

Op pagina 8 staat te lezen dat 'het ontwikkelteam burgerschap moet streven naar een opbrengst die de basis biedt voor duidelijke kerndoelen en eindtermen voor burgerschap en seksuele diversiteit'. Het PMRE begrijpt dat in deze formulering uit is gegaan van de huidige kerndoelen. Toen een aantal jaar geleden ad hoc 'seksuele diversiteit' door toenmalig minister Plasterk aan de kerndoelen werd toegevoegd, was dat de zoveelste versnippering van het onderwijsaanbod. En de zoveelste mensenrechtenkwesie die niet als zodanig werd herkend en als zodanig werd benaderd. Het PMRE wil er op aandringen dat bij zowel de ontwikkeling van burgerschap als M&M de fragmentering van maatschappelijk relevante onderwerpen een halt toe wordt geroepen, door (o.a.) deze onderwerpen vanuit het mensenrechtenkader de benaderen. Zodoende wordt een rode draad aangebracht in allerlei (maatschappelijke) thema's die tevens mensenrechtenonderwerpen zijn. Deze kunnen op zowel kennisniveau, als op vaardigheden en houding worden uitgewerkt, vanuit de mensenrechtenbenadering.

Mensenrechten als kapstok burgerschap

Wij pleiten er daarom sterk voor om mensenrechten als uitgangspunt te gebruiken voor burgerschap, waarbij mensenrechten als kapstok gebruikt worden om (maatschappelijke) thema's aan op te hangen. Dit zorgt voor een duidelijk kader, en voorkomt fragmentering. Daarnaast biedt het een kader van internationaal afgesproken en gedefinieerde normen. Nogmaals: vanuit het IVRK ligt er een verplichting om aan alle kinderen in Nederland kennis over te dragen over hun rechten en plichten.

Is het bevorderen van zelfredzaamheid een algemene taak van het onderwijs of valt zij specifiek onder de burgerschapsopdracht van de school. In het laatste geval wat betekent dat voor de grenzen van het domein burgerschap?

Dat is een algemene taak voor school.

Is kennis van het religieuze leven (zoals dat nu in de kerndoelen staat) een onderdeel van burgerschapsvorming of niet? Zo ja, wat betekent dat voor de grenzen van het domein burgerschap?

Wat PMRE betreft is kennis van het religieuze leven als zodanig geen onderdeel van burgerschapsvorming. Wél is het van groot belang om het recht op vrijheid van religie (als mensenrecht) te benadrukken. Hierbij kan kennis van verschillende religies goed helpen, en burgerschapsvaardigheden om hierover op een respectvolle manier van gedachten te wisselen.

In hoeverre is de uitwerking van burgerschap voor leerlingen in de visie voldoende toekomstgericht?

Het is al lastig om goed onderwijs voor de dag van vandaag te verzorgen, laat staan voor de toekomst. Die uitdaging blijft enigszins 'boven Curriculum.nu zweven'.

Gezien de huidige staat van de mensenrechten (inclusief de kinderrechten) in de wereld (inclusief Nederland) is het voor de toekomst zeer van belang mensenrechten goed uit te werken op een school, zowel op het vlak van kennis, vaardigheden en houding. De democratische rechtsstaat is geen vanzelfsprekendheid.

Zijn de (mogelijke) ontwikkelingen in de samenleving in de visie te veel of juist te weinig uitgewerkt? Wat ontbreekt er mogelijk?

Er wordt gesproken over globalisering en 'de wereld als een dorp'. Ook kent de globalisering een tegenreactie: nationalisme en lokale tradities vieren hoogtij nu. Ook deze twee ontwikkelingen vinden hun verbintenis in de mensenrechten. Immers, juist daar worden de universele mensenrechten, hun onderliggende waarden, op globaal niveau benoemd en in internationale verdragen uitgewerkt. En binnen de mensenrechten is plek voor eigen cultuur, tradities, gebruiken en religies, zoals we die explicieter zien worden in de 'tegenreactie' op globalisering, de 'lokalisering'.

Over de samenstelling van de ontwikkelteam:

Punt dat vanuit PMRE (opnieuw) aangedragen wordt is dat de ontwikkelteams van zowel burgerschap als M&M zeer homogeen zijn; juist hier is diversiteit en een goede afspiegeling van de samenleving een voorwaarde. Als het doel is om een breed (door docenten) gedragen onderwijs curriculum willen, moeten we er in elk geval voor zorgen dat direct betrokkenen ook een afspiegeling van 'het onderwijs' zijn. Over het algemeen vindt het PMRE dat 'diversiteit' en 'pluriformiteit' nauwelijks aan bod komt.

Zinnen als: 'de wereld is een dorp geworden' en 'de school die leerlingen wijst op (mogelijke) verschillen tussen algemeen geldende normen en individuele opvattingen', zijn wellicht gevolgen van de samenstelling van het ontwikkelteam:

Het is een verkeerde aanname dat voor iedereen 'de wereld een dorp' is geworden. Dat de wereld qua economie, klimaat en vluchtelingen met elkaar verknoopt is, merkt iedereen. Maar de 'lusten' van globalisering: in de meivakantie met BudgetAir wat vrienden in Spanje opzoeken, voor werk een project in het buitenland opstarten etc, gelden alleen voor de 'haves'. En niet voor de 'have nots': de almaar groter wordende groep die in armoede en achterstand leeft.

Het PMRE valt de zin: 'door migratie is de samenleving divers geworden', op. Nederland heeft al eeuwenlang migranten ontvangen, die om verschillende redenen hun toevlucht hebben gezocht in Nederland. Hier wordt onterecht de suggestie gewekt dat Nederland pas recent een migratieland geworden is.

In hoeverre leidt de uitwerking van burgerschap in de visie in uw ogen tot voldoende betekenisvol onderwijs voor leerlingen?

Zie overige opmerkingen.

In hoeverre is de visie voldoende relevant voor jouw specifieke sector/schoolpopulatie?

Zie overige opmerkingen.

Is het perspectief van jouw school/doelgroep/denominatie voldoende meegewogen?

Zie overige opmerkingen.

Wat mist u nog in de visie dat het ontwikkelteam zeker nog moet overwegen of meenemen?

Het PMRE heeft al aangegeven op welke punten ze de huidige visie op burgerschap onvoldoende uitgewerkt vindt, en belangrijke punten zijn:

- de relatie tussen burgerschap en mensenrechten;
- mensenrechten zijn de 'kapstok' voor diverse maatschappelijke thema's;
- hoe een school vervolgens mensenrechteneducatie schoolbreed kan uitwerken;
- duidelijke definitie doel burgerschap;
- definitie kernbegrippen als burgerschap, democratie, democratische rechtsstaat (en consequent hanteren van begrippen).

Koppeling met nieuwe wet burgerschap, m&m en de vakken

Het is van groot belang om er voor te zorgen dat er een goede koppeling met de nieuwe wet burgerschap plaatsvindt. Ook daarin (in concept) is er aandacht voor kennis, vaardigheden en houding als het gaat om mensenrechten. Ook daarin wordt de school als 'oefenplaats' gezien. Zorg dat deze visie/bouwstenen helemaal op de toekomstige lijn van de wet op burgerschap zit.

Daarnaast is een koppeling met Mens & Maatschappij, en de verschillende vakken van belang om burgerschap een sterke in het curriculum te verankeren. Het Platform Mensenrechten Educatie blijft hierover graag met de beide ontwikkelteams in gesprek, ook met het bieden van concrete voorbeelden van scholen en lessen.

Hoewel scholen de ruimte moeten krijgen voor eigen invulling van burgerschap (p.4, en ook p.3 onderaan), is de afgelopen jaren duidelijk gebleken dat scholen grote(re) behoefte hebben aan duidelijkheid. Wellicht is het bij de burgerschapsopdracht goed om naast het 'wat' ook goed na te denken over het 'hoe'.